

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ Й КОМУНІКАТИВНОЇ ДИСКУСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Перцева В.А.

*доцент, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства*

*Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Провести дискусію неможливо без детального ознайомлення з пошуковою проблемою як формою організації пізнавально-комунікативного процесу. Для цього учасники дискусії повинні мати всю необхідну інформацію щодо її предмета. Сутність розв'язання будь-якої проблеми під час вивчення методик мовленнєвої комунікації полягає в таких специфічних рисах.

По-перше, перед тим, хто навчається, ставлять пізнавальні завдання у вигляді проблем, які поєднують відоме й невідоме (невідоме – це нерозв'язані питання, що потребують аналізу). Якщо відоме – це вже міцні, ґрунтовні знання та сформовані компетентності, то невідоме – це той матеріал, що вимагає розумової активності, тобто розв'язання поставленого завдання: опанування новими знаннями й на їх підставі формування комунікативної дискусійної компетенції. По-друге, розв'язуючи поставлену проблему, студенти не лише опановують певний обсяг знань щодо неї, відпрацьовують певні уміння та навички, але й знайомляться з певними методами дослідження.

Уже на етапі формування проблеми, а відтак і її формулювання, виявляється внутрішня різноплановість її зображення, оскільки вона поєднує відоме й невідоме, пізнане й непізнане. Отже, формулюючи її у вигляді тези, насамперед необхідно з'ясувати, як узгоджуються між собою її положення, зазвичай, суперечливі. «Сам процес розуміння проблеми є не чим іншим, як складним комплексом різних рівнів і форм, у яких можна виокремити різні елементи, що можуть характеризуватися різними параметрами, серед яких треба відокремити глибину, повноту, ясність і обґрунтованість» [2, 116]. Під повнотою необхідно розуміти зміст проблеми, її інформативну насиченість, а також цільність, яка об'єднує контекст і підтекст, під ясністю розуміють ступінь усвідомленості властивостей, ознак і зв'язків об'єкта пізнання, а під

обґрунтованістю – усвідомлення онтологічної основи проблеми. Осмислення, усвідомлення й пізнання проблеми під час формування комунікативної дискусійної компетенції ґрунтується на попередніх знаннях основних характеристик досліджуваного предмета, а саме пізнання, пов'язане з аналізом структури цього знання, з ефективністю його упорядкування.

З цього погляду, осмислення – це певна форма мисленнєвої діяльності, тобто знання про знання. Із усього комплексу питань, пов'язаних із формуванням дискусійної компетенції, вважаємо за потрібне зупинитись на тому, як виявляються основні характеристики проблеми – принциповість і сутність – упродовж її розв'язання.

За широким розумінням, проблему визначають як теоретичне чи практичне питання, що необхідно вивчити та розв'язати. «Вона є саме такою, оскільки має невідомі, ніби незаповнені місця, що виступають з її середини, і на місця яких треба поставити їх значення. Реальність проблеми та пов'язані з нею рішення мають відповідати конкретним умовам її існування. Саме завдання виникає лише тоді, коли матеріальні умови його розв'язання вже існують або, зрештою, перебувають у процесі становлення» [4, 347]. Проблема реалізується в якійсь певній ситуації, де сама проблема – наслідок її онтологічного розвитку, а конкретна ситуація, у якій міститься проблема, – це її психологічний аспект.

В онтологічному аспекті – явища, події суспільно-політичного життя постають у вигляді проблем, які треба розв'язувати. Якщо існування проблеми загалом, суспільно-політичної, морально-етичної чи естетичної зокрема, пов'язані з об'єктивною реальністю, то, безсумнівно, вона не може бути однозначною, мусить мати кілька альтернативних розв'язань. Безальтернативне розв'язання проблеми зумовлене тим, що сама її сутність, принциповість ще повною мірою не виражена й перебуває на поверхні й, отже, ускладнюється її дослідження – виявлення істинної причини її виокремлення. Але як тільки предмет проблеми матеріалізується до того рівня, коли про причини, що сформували його, не тільки можливо, але й необхідно дізнатися, тоді й виникає нагальна потреба досягнути внутрішнє становище проблеми в усіх її аспектах:

розкрити причини виникнення досліджуваної проблеми, виявивши причинно-наслідкові зв'язки і в такий спосіб встановити істину.

Умови існування й розв'язання проблеми, з одного боку, її принциповість і сутність, з іншого – обов'язкові компоненти як проблеми загалом, так і проблем суспільно-політичних, морально-етичних й естетичних зокрема. В іншому випадку проблема залишається надуманою, тобто зникає принциповість, сутнісна основа, на якій ґрунтується доведення істинності умовиводу. Розглядаючи проблему формування дискусійної компетенції крізь призму її основних компонентів: умов становлення й виокремлення сутнісних, принципових характеристик, треба відзначити такі її аспекти, як: гносеологічний (проблема як форма мислення), психологічний (акт запитування), лінгвістичний (вираження проблеми через питальні та наказові речення), логічний (розкриття структурних зв'язків між різними компонентами проблеми).

Якщо з'ясування принципів і сутнісних положень пошукової проблеми залежить від ефективного використання вищевказаних аспектів, то виникає необхідність їх розгляду. «Проблемна ситуація, – зазначає Л. Рубінштейн, – це початковий момент розумового процесу. Думати людина починає, коли у неї з'являється потреба щось зрозуміти» [4, 345]. Мислення зазвичай починається з проблеми чи запитання, зі здивування чи нерозуміння, із суперечностей. Цією проблемною ситуацією визначається залучення особистості в розумовий процес; він завжди спрямований на розв'язання будь-якого завдання. Отже, мовленнєвий вчинок як початковий момент розумового процесу проблемної ситуації визначає й основні фази розумового процесу.

По-перше, більш чи менш чітке усвідомлення проблемної ситуації, по-друге, від усвідомлення проблеми думка приходить до її розв'язання; по-третє, розумовий процес приходить до завершальної фази – кінцевої в межах цього розумового процесу, що фіксує досягнуте у ньому розв'язання проблеми. Отже, психологічні засади дискусійної компетенції повною мірою збігаються з основними положеннями теорії пізнання.

Визнання фазової структури розумового процесу як початкового моменту мислення людини, що виявляється через мовленнєвий вчинок, підтверджують дослідження з психолінгвістики. Проблему механізму мовлення, фазової структури мовленнєвого висловлювання, що є основою мовленнєвої діяльності людини, розглянуто у багатьох працях відомого вченого М. Жинкіна, який теоретично обґрунтував та експериментально довів сутність й особливості функціонування такого механізму [1]. Особливості функціонування механізму мовлення залежать від створення конкретних проблемних ситуацій під час підготовки до дискусії. Належить також зазначити, що, створюючи проблемні ситуації, моделюються умови творчого мислення, їх компонентами виступають об'єкт і суб'єкт пізнання.

Результатом пізнавально-комунікативної діяльності студентів під час розв'язання проблем є мовленнєвий вчинок (судження, міркування, умовивід) у формі монологічних і діалогічних єдностей і засоби їх вираження. Це передбачає, з одного боку, передавання інформації готових смислових структур і знань, а з іншого – роль особистості під час розуміння як процесу отримання нового знання, утворення нових смислових структур і понять та динаміки осмислення суспільно-політичних та соціокультурних явищ, оскільки усвідомлення й опанування соціокультурних цінностей здійснюється через творчу діяльність.

Будь-який використаний текст є цілісною структурою, об'єднаною певним замислом. Ось чому його розуміння розглядається як процес відновлення структури смислу як структури матеріалізованих у цьому тексті значень соціокультурних явищ. Із погляду цільового підходу, істинність і розуміння означають адекватність задуму смислового змісту міжособистісної комунікації. Якщо розуміння є «знанням про знання» – його осмислення, то переконання є визнанням цього знання як істинного. Логічний аспект розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням дискусійної компетенції, представлений низкою структурних зв'язків між різними її компонентами у

формі архітекtonіки побудови самої дискусії: висунення тези, процесу аргументації, формулювання висновків.

Оскільки розв'язання самої проблеми передбачає керування комунікативно-пошуковою діяльністю студентів з боку викладача, то її можна організувати у такий спосіб. Викладач, якому вже відоме розв'язання проблеми, допомагає студентам подолати комунікативно-пізнавальні труднощі, тобто створює таку їх послідовність, за якої забезпечується розв'язання проблеми загалом, а також формування необхідних умінь та навичок, адже пізнання передбачає послідовний перехід від явища до сутності першого порядку, потім від сутності наступного й далі до найвищого порядку. Виконання певного комунікативно-пошукового завдання слугує опорою для розвитку й формування умінь та навичок, необхідних для виконання наступного, складнішого завдання і так, доки проблема не буде остаточно розв'язана.

Отже, повне розв'язання проблеми залежить від дискусійної компетенції й послідовності розгляду всіх її аспектів у вигляді проблемно-пошукових комунікативних завдань, які мають, з одного боку, містити обсяг знань пошукової проблеми, а з іншого, – той обсяг знань предметно-змістового матеріалу концептуальної (поняття, закони, категорії цього предмета) і фактичної (факти, цифри) інформації та засобів їх мовного вираження (лінгвістичний аспект), що був невідомий і, опановуючи який, студенти формують уміння та навички, необхідні для формування комунікативної дискусійної компетенції.

Література

1. Жинкин Н.И. Механизмы речи. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1958. 370 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения языкам в школе. Москва : Просвещение, 1991. 221 с.
3. Левченко О.П. Усне ділове мовлення. Львів : ЛРІДУ, 2010. 254 с.
4. Рубинштейн Л.С. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер, 2003. С. 285-406.